

ИЗПОЛЗВАНЕТО НА ЕДНИ И СЪЩИ
ИКОНОМИЧЕСКИ КАТЕГОРИИ
В ПРЕПОДАВАНЕТО ПРИ
ФУНДАМЕНТАЛНИТЕ И ФУНКЦИОНАЛНИТЕ
ИКОНОМИЧЕСКИ ДИСЦИПЛИНИ

*„Уточнете значението на думите
и ще избавите човечеството
от половината от заблужденията му.“
Рене Декарт*

Въведение

В основата на съществуването и развитието на обществото стои икономиката. Икономиката се изучава от икономическата наука, която най-общо се развива в четири направления:

- 1. Обща (фундаментална) теория на икономиката – *макроикономика и микроикономика.***
 - 2. Функционални икономически дисциплини – *счетоводство, финанси, икономика на труда, маркетинг, мениджмънт, планиране и прогнозиране, застраховане, социално осигуряване и други.***
 - 3. Отраслови икономически дисциплини – икономика на индустрията, икономика на транспорта, икономика на строителството, аграрна икономика, икономика на комуникациите, икономика на туризма и други.**
 - 4. Гранични икономически дисциплини – стопанска история, икономическа география, икономическа статистика, икономическа социология, икономическа психология, стопанско право и други.**
-

Въведение

В основата на изучаването на икономиката стои **фундаменталната икономическа наука**, която има:

- теоретико-методологическа функция;
- познавателна функция;
- съществено значение не само за собственото си развитие, но и за анализа при останалите икономически науки.

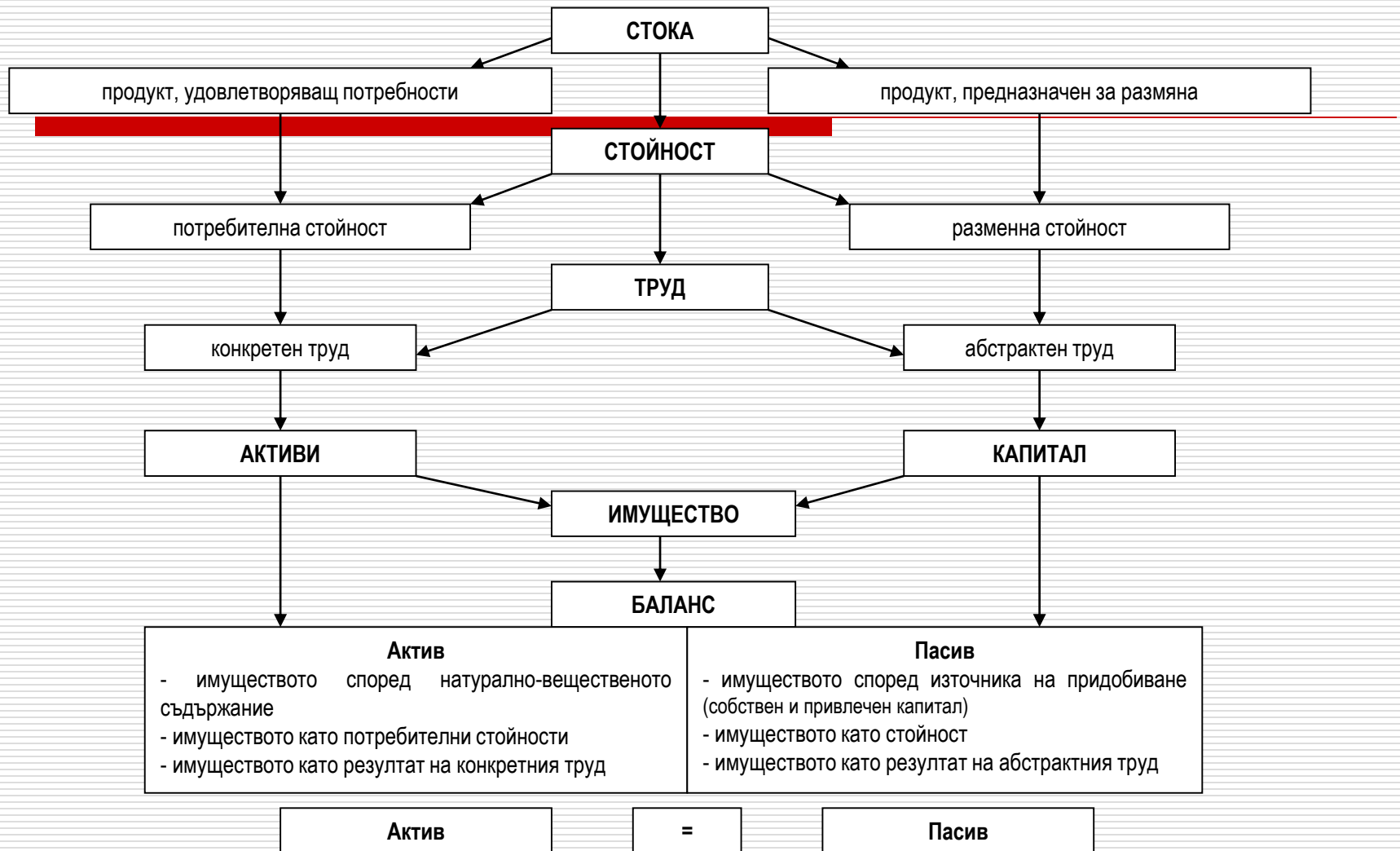
Функционалните икономически дисциплини разглеждат икономиката от специфична гледна точка, което поражда различен поглед към използваните едни и същи икономически категории в посочените две направления на икономическата наука.

Всички икономически категории, обаче, следва да се разглеждат във взаимовръзка и взаимозависимост, тъй като те образуват цялостна система с присъщите й организираност и субординация. Това поражда трудности, които произтичат от нееднозначното им дефиниране не само в двете икономически направления, но и от различните автори мнения във всяко едно от тях.

Въведение

1. Основополагащи категории – **стока, стойност, труд, капитал, активи;**
 2. Категории, представлящи факторните доходи – **рента, работна заплата, печалба;**
 3. Категории, даващи количествен и качествен израз на дейността – **приходи и разходи, ефект, икономичност, ефективност, ефикасност, производителност;**
 4. Други категории – **инвестиции, провизии.**
-

Основополагащи икономически категории

Стока

Фундаментални дисциплини

Стоката е всяко нещо (продукт, услуга, способност към труд, бъдещ доход):

- произведено с цел задоволяване на определени нужди, потребности на хората;
- предназначено за размяна, покупко-продажба.

Функционални дисциплини

Стоката е продукт на труда (вид стоково-материален запас, краткотраен актив):

- има завършен вид;
 - в състояние е да задоволи директно определени потребности;
 - не се поддава на по-нататъшна обработка;
 - не става елемент на производствения процес;
 - насочва се направо към пазара.
-

Стойност

Фундаментални дисциплини

Стойността има две различни предназначения и, съответно, значения:

- да изразява полезността на даден предмет – *потребителна стойност*;
- да изразява възможността за придобиване на други предмети - *разменна стойност*.

Функционални дисциплини

Стойност се препокрива с пари и цена, т.е. разглежда се едностранчиво. Чрез парите и цената се дава израз само на разменната стойност. Стойността се възприема в качеството ѝ на *разменна стойност*.

Труд

Фундаментални дисциплини

Трудът има двояк характер. Двоякото съдържание на труда, създаващ стоката, е свързано с това, че *потребителната стойност* на стоката се създава от **конкретния труд**, а *стойността* на стоката – от **абстрактния труд**.

Функционални дисциплини

Трудът се възприема в качеството му на **конкретен труд**, като „целесъобразна дейност за произвеждане на потребителни стойности”.

Капитал

Фундаментални дисциплини

Капиталът е:

- блага, имуществва, активи, използвани за получаване на печалба и богатство (латинското понятие „capitalis”);
- „богатство”, „съкровища”, „запас”;
- активи, средства за производство, производствени фондове, инвестиционни стоки.

Капитал = Активи

Функционални дисциплини

Капиталът е:

- стойностна оценка на прилежащото на предприятието възпроизводимо имущество (активи);
- собствен и привлечен.

Капиталът не е равнозначен на Активите, но е равностойностен.

Капитал Активи Имущество

Съвкупността от всички активи на предприятието и неговия капитал формират имущественото му състояние. Имущество е една симбиоза между Активи и Капитал, намираща отражение в счетоводния баланс.

Равенството *Актив = Пасив* (Капитал) е предпоставено от факта, че двете страни на баланса дават стойностна оценка на едно и също нещо, имуществото на предприятието, от две различни гледни точки.

Чисто формално съществува равенство между активи и капитал.

Но по същество активите следва да се разграничават ясно от капитала, като собственият капитал се състои от основен капитал, резерви, премии от емисии и финансов резултат, а привлеченият капитал се представлява от задълженията към трети лица.

Категории, представящи факторните доходи – рента, работна заплата, печалба

Ж. Б. Сей, възприеман като систематизатор и анализатор на А. Смит, разглеждайки теорията за стойността, дава подходяща трактовка за природата на доходите. След като участващите в производството три фактора (земя, труд и капитал) взаимно си правят услуги при производството на стойността (полезността), то на всеки един фактор се пада и съответен доход, т.е. всеки производствен фактор има цена.

Цената на производствените фактори приема различна форма в зависимост от гледната точка – на продавача или на купувача. От гледна точка на продавача цената е факторовият **доход**, а от гледна точка на купувача – **разход**.

Именно това е една от причините за различията в трактовката на факторните доходи от фундаменталните и функционалните икономически дисциплини.

Рента

Фундаментални дисциплини

Икономическата рента в два аспекта:

- тесен смисъл – доход, получен от производствения фактор земя, т.е. **поземлена рента (диференциолна, абсолютна)**;
- широк смисъл - доход, получен от всеки производствен фактор, чието предлагане е строго ограничено.

Функционални дисциплини

Икономическата рента се представя като финансова рента (регулярни доходи с повтарящ се източник и определена ограниченост), чийто източник може да бъде недвижимо имущество, ценни книжа, пенсионни застраховки.

Широко приложение в живото-застрахователната практиката имат *рентните (пенсионните) застраховки*.

Работна заплата

Трудово възнаграждение

Фундаментални дисциплини

Работната заплата е цена на работната сила и факторен доход, т.е. възвръщаемост на услугите на фактора труд.

Функционални дисциплини

Работната заплата е:

1. За предприятието
 - **задължение** на работодателя към работника;
 - **основен производствен разход** в себестойността ;
 - **инструмент** за стимулиране на ефективността.
 2. За работещия
 - **основен източник** на средства за потребление;
 - **мотив** за труд.
-

Печалба

Фундаментални дисциплини

Печалбата се разглежда като:

- цена на (доход от) капитала;
- цена на (доход от)

предприемаческия дух и ресурс.

Печалбата, в зависимост от вида на разходите (парични и алтернативни)

е:

- счетоводна;
- нормална;
- икономическа.

Функционални дисциплини

Печалбата е вид финансов резултат (стойностен израз на крайния икономически резултат от осъществяването на определена сделка или от дейността на предприятието за определен отчетен период).

Печалбата бива:

- счетоводна (брутна);
 - данъчна (облагаема, фискална);
 - балансова (чиста, нетна).
-

Приход Разход

Фундаментални дисциплини

Приходите са паричните постъпления, количеството пари.

Разходите са сумата, която купувачът плаща или се съгласява да плати на продавача.

Приход = Входящ паричен поток

Разход = Изходящ паричен поток

Функционални дисциплини

Приходите и разходите се възприемат съобразно счетоводния принцип на начисляването (приходите и разходите се признават в момента на възникването им, а не в момента на плащането им). Тяхната същност се изразява чрез икономическата изгода.

Приход – нарастване на икономическата изгода

Разход – намаляване на икономическата изгода

Ефект

Ефективност

Фундаментални дисциплини

Ефектът се изразява в абсолютни показатели – печалба, оборот, добавена стойност, брутен приход.

Ефективността се обвързва с *разходите* и се представя като отношение на резултата към разходите.

Чрез ефективността се дава решението на един от трите ключови проблема за всяка икономика – „как да се произвежда“.

Функционални дисциплини

Ефектът се изразява предимно чрез абсолютния показател печалба.

Ефективността отразява резултатността от използването на ресурсите и разходите и в най-общ план може да се представи като отношение на резултата (ефекта) към ресурсите/разходите. Основен измерител на ефективността са показателите за рентабилност – те са отношение между печалбата и базата (приходи, разходи, активи, капитал).

Ефективност

Икономичност

Ефикасност

Производителност

В основата на изясняването на тези категории стоят двете ключови понятия – *резултат (цел)* и *разходи*.

Икономичността е свързана с *разходите*, без да се държи сметка за резултата.

Ефективността е свързана с *резултата*, без да се държи сметка за разходите. Чрез ефективността се дава отговор на въпроса, дали се вършат „правилните неща”.

Ефикасността е свързана както с *резултата*, така и с *разходите*. Чрез ефикасността се дава отговор на въпроса, дали нещата се вършат по „правилния начин”.

Производителността е категория, даваща обобщаваща представа за това, дали „правилните неща” се вършат по „правилния начин”, т.е. комбинация между ефективност и ефикасност.

Инвестиции

Фундаментални дисциплини

Инвестициите:

- се правят на три равнища домакинства, фирми и държава;
- са вторият важен елемент (след домакинствата) на съвкупните разходи;
- са разходи за дълготрайни и краткотрайни активи;
- са разходи, които не винаги касаят някаква отчетноособена единица (каквато е семейството).

Функционални дисциплини

Инвестициите се свързват

предимно:

- с дълготрайните активи;
- с прираст на капитала.

Инвестицията е създаване на производствен капитал, от който предприятието очаква бъдеща икономическа изгода.

Провизия

Традиционно рабиране: храна, запас, припас, продоволствие, продукти, хранителни продукти, т.е материален запас, краткотраен актив.

Произход: provisio - способност да се предвиждат бъдещите събития, предварително вземане на необходимими мерки, благоразумие, далновидност, предвидливост, предпазливост.

Провизията е начислен разход във връзка с просрочени вземания или за потенциални задължения.

Заклучение

Фундаменталните дисциплини дават основата, ключа, общата рамка в разбирането на икономическите категории, а функционалните дисциплини отразяват тяхната специфика и конкретика.
